

تصویر خواجہ نصیر طوسی
(کار استاد هنرمند آقای ابوالحسن صدیقی)

اشارات و کتابخانه تهران

پانزدهمین سال خلافت نصیر طوس

میرزا گشتار خواجۀ طوسی

در بارۀ چگونگی پدید آمدن

پخته چنان از یکی

و سازش آن با قاعدۀ

« آورده شدن سزار از یکی »

یا

« الواحد لا یصدر عنه الا الواحد »

« Ex uno non fit nisi unum »

تکوشش

محمد تقی دانش پژوه

خرداد ۱۳۳۵

فهرست مطالب ها

صفحه ۲	دباجه ای از حاکم کهنه
۳ »	برسن طوسی از ابهری
۴ »	برسن طوسی از خسرو شاهی
۵ »	نادی از یرسن فونوی ارطوسی
۵ »	سخن طوسی در شرح اشارات
۵ »	گفتار نخستین خواجه طوسی
۶ »	گفتار دوم خواجه طوسی
۱۳ »	گفتار سوم خواجه طوسی

دمکریس (ذی‌مفراطس) میگوید که «یکی نباید از دو پیدا
شود حناکه از یکی دو بدید نگردد»^۱ .

ارسطو این سخن را از او دانسته و باز هم گفته است که «بهست یگانه
جز هسمی و یگانگی نبیوندد»^۲ .

او و ابن رشد باز آشکارا از قاعده «آفریده نشدن بسیار از یکی»
یاد کرده‌اند^۳ .

فیلسوفان الثائی مانند زنون (Zenon) و شکاکان مانند انیسیدموس
Aenesidemus نیز چنین سخنی داشته‌اند .

بلونیوس با افلوپنیوس شیخ یونانی در اثناد با ناسوعاب
(V.3.15,16) در این زمینه بخوبی کاوش نموده و در آثار بند ۱۵
بخش ۳ تاسوع ۵ چنین گفت که «حگونه مسنود که یک حمر ساده چند
حبز بیافرنند»^۴ در بهمردهم ثولوجیا که بنام ابولوجیا خوانده مسنود
و گزیده است از اثناد و بدو غ از ارسطو پنداشته‌اند بز از این قاعده یاد
سده و در آغاز آن دارد «کیف ممکن ان یکون الاسباء من الواحد المسوط
الذی لبس فیه ثوبه و لا کره بجهته من الجهات»^۵

۱- ارسطو در الهی B13.1039a این سخن را از او آورده است
(ماوراءالطبیعه ابن رشد چاپ بوئیز ص ۹۷۰ که دارد ۰ لایمکن ان یکون
واحد من اثنين اوائتان من واحد - ترجمه فرانسوی ریکوارالهی ۱: ۲۹۴)
۲- الهی Z.4.1001a27 (تریکو ۱: ۹۸) این رشد ص ۲۶۲ که در این
دوجا او ما با سخن ارسطو را درست دریافته است)
۳- الهی 30. 1069b2. 2 (تریکو ۲: ۱۵۶) - ابن رشد ص ۱۱۴۱
(۱۱۴۸) .

۴- ترجمه فرانسوی رهیه ۵: ۶۹-۷۲

۵- ص ۲۹۳ چاپ تهران در هاشم قیسات. بیرهرست دانشگاه ۳: ۲۱۶

این فاعده برای نوبلایونان در مسئلهٔ آفرینش Emanation دانهٔ دیواری و اسکال سده بود و آنها با کُر در سادند که در این مسئله به در ب در نکر (Gradual pluralization) بگریند^۱. پس این فاعده که بنویسد این رسد، فارابی و ابن سینا و فیلسوفان متأخر از آن حائذاری کرده‌اند و برخی هم آنرا بدیهی ندانسته‌اند، با آفرینش انهمه آفریدگان از خداوند سازگار نمی‌نماید، و ناگزیر باید نرسی در مسئلهٔ معلولات بنده است و بصورتی بر لب هم خندان آسان و دور از حرد کبری نسبت^۲ غرالی و انام راری از کسانی غنمند که در راه نمودن این فاعده بسیار کوشیده‌اند. این بود که خواجه طوسی با این فاعده بسیار ارج نهاده و شماره در جستجوی راهحلی برای آن بود تا بتواند بخرد عا که از آن گرفته‌اند و خود هم در بحرید و قواعد العتائد و فصول بناره‌ای از آنها اشاره نموده است تا سح گوید. در این رسد او از ابن رشد و ابن تهری در سده است ند سکوند:

«اگر سبب حدوث معلولات سکره عمره در مسئلهٔ ابتداء از علت اولی، وجود کبری که معلول اول را لازم است باشد، مانند وجود و امکان، و معمل خود، و مبدأ خود، چنانکه محضات و ماخلان در رد داده‌اند، سخن

۱- بگرید به . ترجمهٔ انگلیسی بهاب‌التهافت ابن رشد از Simon Van Den Bergh چاپ ۱۹۵۴ لندن ۲: ۷۱ و ۶۳

۲- برای این فاعده گذشته از شفا و اشارات و تعلیقات و نجاش و دانشنامه و تحصیل بهمیار و بیان الحق او کبری بگرید به . بهافت غرالی و تهافت‌التهافت ابن رشد (مسئلهٔ سوم) - معبر، تعدادی ۱۴۸۰، ۱۶۸۸ - مباحث مشرفیه ۱۶۷۰ و ۱۶۷۱، ۵۰۱ و ۵۰۲، ۴۶۶، ۱ استیکه ماس سینا در این باره می‌تارد - ملخص رازی و نقد طوسی س ۱۰۵ و ۱۴۵ که از حرد کبری بپای راری در اینجا پاسخ گفته و از فیلسوفان حائذاری نموده است - فسان داماد در قبس، هم سن ۲۲۸ که سحان فیلسوفان در آن آمده است - اسماعیل شیرازی ووقف هم من، یکم مجلد سوم و کتابهای دیگر او

در کتب لروم آن کتب، در معلول اول، نه بر طریق در تب (است). با جویز
 صدور کتب از واحد بسط دفعه، با اثبات مبدأ دگر غیر علت اولی، و عدم
 احتیاج غیر علت اولی به علت اولی در وجود، لازم آید. و بر طریق در تب،
 لازم آید که معلول اول معلول اول نبود. و اگر بعضی از آن امور، عدمی
 فرص کنند، لازم آید که عدمیات سادی اولی موجودات بوده باشند. پس ساد
 نبایب وجود علت اولی لازم آید. اگر از اینجا که درم فاض است
 به بعضی از آن مصابق اشارت رود از آن کمال فصل بدیع بیاید» (س ۸۷۱)
 گ ۱۵۹ ب و س ۱۰۳۵ ص ۱۰۴ دانشگاه، ص ۳۸۱ جلد ۳ فهرست دانشگاه
 از نگارنده) گرچه انهری گویا باین بررسی ناسخی نداده است.

طوسی از سمن الدین خسرو ساهی هم در همین زمینه پرسیده
 است بدینگونه :

«آن کسان سبب صدور الکثر عن العلة الواحدة الاولى، کثره فی داب
 المعلول الاول کالمحوب، و الامکان، و المعقل، علی ما قبل؛ فمن این حائث
 الکثره؟ ان صدر عن العلة الاولى؛ فلا یخلوا امان صدر بها، و علی بر تب.
 فان صدر بها؛ لم تکن سبب صدور الکثره عن العلة الاولى، کثره فی داب
 المعلول الاول؛ و ان صدر علی بر تب، لم تکن المعلول الاول معلولا
 اولاً؛ و ان لم تصدر عن العلة الاولى، فمن الحائث ان یحصل کثره من غیر
 اسناد الی العلة الاولى؛ و کلها محال. فما وجه التفصیل عن هذه المضائق»
 (نسخه خطی دانشگاه س ۱۰۳۰/۹- شمس شرح شدائیه صدرای شیرازی
 ص ۳۸۵- شمس، بدیه و شمس صدرای شیرازی ص ۳۷۵).

خسرو ساهی ما را بدو پاسخ داد و در سده ۱۱ صدرای شیرازی و سید احمد
 عادلی در نسخ او بروشن فلسفی سخنانی گفته اند (س ۱۰۳۰/۹ و ۱۰۷۹/۲۹)
 دانشگاه ص ۱۷۹ و ۱۸۹ فهرست نگارنده)

یکی از درسها که صدرالدین فونوی از خواجه طوسی کرده است هم همین مسئله است که چهارمین آنها است و او در وی فلسفی با استدلال کفیی مطلق بدو پاسخ گفته است (ش ۴۶۸) ملک که جنگی است دارای رساله مطلق افضل الدین کاشی و رساله های طوسی و دیگران - ش ۱۰۲۲/۹ دانشگاه ص ۱۸۷ فهرست).

طوسی در نظم نسیم شرح اشارات نکارس صفر ۶۴۴ از همین مسئله داووش نموده و دسوار آنرا از راه ریاضی و فلسفی برداشته است؛ گذشته از اینها سه گفتار دیگر در همین روش ریاضی از او در دست است. نخست همانکه در نسخه س ۴۴۸۱ کتابخانه ملک گ ۳۳ بهمنم پاریس کوبه: «ایضا فائده آخری له، ره! فی کتبیه صدور الکثیره عن المبدأ الواحد، مع القول: بان الواحد لا یصدر عنه الا الواحد: المبدأ الاول الواحد و هو ا. المعلول الاول الصادر من ا و هو ب. معلول ا مع ب و هو ح.

۱. چنین است گفتار او در شرح اشارات

«اذا فرضنا مبدا اول ولیکن ا؛ و صدر عنه شئی واحد ولیکن ب، و هو فی اولی مراتب ماولاته. ثم من الحائر ان یصدر عن ا بتوسط ب شئی ولیکن ح؛ و عن ب وحده شئی ولیکن د، فیصیر فی ثانیة المراتب شیئا لا یقدم لاحد هما علی الآخر و ان حورنا ان یصدر عن ب بالطرالی ا شئی آخر؛ صار فی ثانیة المراتب ثلثة اشیاء. ثم من الحائر ان یصدر عن ا بتوسط ج وحده شئی، و بتوسط د وحده ثانی، و بتوسط ح د مائات، و بتوسط ب ج رابع، و بتوسط ب د خامس، و بتوسط ب ح د سادس؛ و عن ب بتوسط ح سابع، و بتوسط د ثامن، و بتوسط ج د مائاتسع؛ و عن ح وحده عاشر، و عن د وحده حادی عشر، و عن ح د مائاتی عشر، و یکون هذا کلها فی ثلثة المراتب. و لور حورنا ان یصدر عن السافل بالطرالی مافوقه شئی، و اعبرنا بالترتیب فی التوسطات التي یکون فوق واحدة، صار مافی هذه المراتب اضافة جماعه. ثم اذا جاوزنا هذه البراتب، حار وجود کثرة لا یحصی مدها فی مرتبه واحدة الی الالهایه؛ و یکدا لیکن ان یصدر اشیاء کثرة فی مرتبه واحدة من الواحد.

معلول ب و حده و دو د . ففي الدرته الاولى من المعلومات واحد ، و
في المرتبة الثانية اثنين عشر : معلول ح و حده
وهو ه . معلول د و حده وهو و . معلول ج ح د و هو ز .
معلول ب ج معا وهو ح . معلول ب د معا وهو ط . معلول ب
ج د و هو ی . معلول ا ج معا وهو نا . معلول ا د معا وهو
نب . معلول ا ح د معا وهو نج . معلول ا ب ج معا وهو
ند . معلول ا ب د معا وهو نه . معلول ا ب ج د معا وهو
نو . و اشار د ادب المراسم ان عدد المعلومات التي تكون في درته واحدة
الى ما لا يسهى . و ذلك ما اردناه .

دوم ناسخى اسكه طوسی در خمس زمامه در مفسر و باضی هراب
لونا همان فاضی فخر الدین محمد بن محمد الله بناری فاضی شراب داده است
(سر کتب طوسی از آقای مدرس رضوی ص ۲۶۲) .

ثانیا سبئان احدیما عن کتفه صدور الموجودات عن مدائنا
الاول الواحد تعالی و انهما عن کتفه علمنا بالخرائب علی رأی الحكماء
و الجواب منهما من بحر عاب مولانا سلطان الحكماء نصر الحق والدين
الطوسی :

بسم الله الرحمن الرحيم .

الحمد لله الذي اخرجنا من الظلمات الى النور ، و الصلوة على محمد وآله الطاهرين . نقول
بحر عاب الامير احيى خلق الله الله محمد بن محمد الطوسی : سألني مولانا
ناصی القضاة بهراد . انك العلما بدود المحتشم فخر الملة و الدين محمد بن
الاسلام و العالمين محمد الافاضل الماخري بن افضل الافاى ، ادام الله علوه
و جرسه و حده و حسن اسمه بعد لحده به و اسمع من سمايح فكره و در حده و ذلك
في تقريره سبئان عن قول الحكماء في كنهه صدور الموجودات

دسم اسمغل بصبعه، فمضمر وجودتی سببا لفعل غیر المفعول الاول، وابصا النار الواحد بعمل دسودا فی الحطب، ونیضاً فی الفحم و دسخبناً فی الماء، و نخبیناً فی الطین، وکل ذلك الاختلاف لاختلاف المواد، ومن اراد مسکماً؛ فصد بناء سم بم اراد للسم با ناوللناب علماً و للغلغلی مادة و صانعا الی غیر ذلك. وانما يستغل با یخاذاً منی بعدسی لانضمام یخلاف مرتبة الی قصده الاول، وبالحماة یوجد لذلك اسمله کسره، واد اظهر ذلك فاقول:

اذا صدر عن المبدء الاول الواحد واحد فی المرتبة الاولى من مراتب الصدور؛ امکن ان تنکر الاعمارات فی المرتبة الثانية. بسلا یحدث لكل واحد من المبدء والصادر اضافة الی الآخر، یعنی ادر یعمل فی کل واحد منهما بالتمام الی الآخر و یسلب عن الآخر، و هو یعمل بری کل واحد منهما عن ان یدخل فی معمولیه الآخر، و یحدث لهما اسرارک فی الوجود اعنی الکنون فی الاعیان، و امتیاز بهما هو نامرز ابعد علی المسرک فی الصادر، و یقید المسترک بعدم انضمام سی البه فی المبدء، و لاسک فی ان هذه الامور تعملات تنکره لازمه بعد صدور الصادر الاول عن المبدء الاول. و یلک الکثرة، وان لم تکن تصلح لان تكون مادی امور وجودیه فی الاعیان؛ لكنها صالحة لان تصدر عن المبدء الاول بانضمام کل واحد منها الیه موجود آخر، وبهذا الوجه ممکن ان تصدر عن المبدء الاول کسره. و لنوضح ذلك بانراد مال آخر. فلیکن المبدء الاول ا، و الصادر الاول ب و س ا ب توسط، ب، ج، و د ب بالنظر الی ا د و د ب وحده ه. وهذه تله اسماء فی المرتبة الثالثة من مراتب الصدور ثم لصادر د ن ا ج معاً، و د س ا و معاً ز، و د س ا ه معاً ح، و د س ا ب ح معاً ط، و د س ا ب د معاً ی، و د س ا ب ه معاً ک، و د س ا ج د معاً ل، و د س ا ب ح ه معاً م، و د س ا ب د ه معاً

ن، ومن ا ب ح د ه معاً س، ومن ب ح د معاً ع، ومن ب
د معاً ف، ومن ب ه معاً ص، ومن ب ج د معاً ق، ومن ب ح
ه معاً ر، ومن ب د ه معاً س، ومن ب ج د ه معاً ت، ومن ج وحده
ب و من د وحده ح و من ه وحده ذ و من ج د معاً ض
و من ح ه معاً ط و من د ه معاً غ و من ج د ه معاً لا
وهذه صورتها:

المربعه الاولى من مراتب الموجودات : ا

المربعه المائمه منها : ب

المربعه المائه : ج د ه

المربعه الرابعه: وزح ط ي ل ل م ن س ع ف ص و ر س

ب ب خ ز ص ط غ لا

فيجمع ما يمكن ان يحصل في المربعه الرابعه من الموجودات
اربعة وعشرون و اذا حاورت هذه المراتب صارت المصادر في مرتبه
واحد اكبر من ان تحصى. وقد ظهر من ذلك ان كان صدور اسماء لا
تحصى كلها معاني مرتبه واحده من المبدء الاول من غير تقدم المعنى
على العنصر.

والقول من الحكماء انهم قالوا: في العمل الاول الصادر عن المبدء الاول
اربع جهات : وجود من الاول وامكان من ذاته وفضل الاول وعمل لذاته .
فصار بوجوده مبدء الصورة فلذلك وبما كانه مبدء الماده، وبمقتضى الاول مبدءا
لعمل بان، وبمقتضى لذاته مبدء المعنى حتى نفس ذلك الملك وانما اوردوا ذلك
على طريق المنهك والصوره لاعلى سبل القطع والحقيق وبذلك لوح من ذلك
للمستصير بانماه، فمن ان وجوده هو الذي من هذه الاربعه : ا ب ج د ه
الاول وحده وهو بمنزله في سائر المراتب كما في قوله تعالى: هو الذي

التي هي ما به ممتاز عن الاول بم عن غيره الى وجوده. وهي اعني الماهية هي التي تحصل فاما بحصل في المرتبة الثالثة منه بمثله ه. واما الامكان بمثله ص، واما بعقله للمبدء الاول فقد حصل منه بالنظر الى مبدء وهو بمثله و، واما بعقله لذاته فاما يتحقق ذلك بافضاء المبدء الاول عليه ذلك العقل فهو بمثله ح. وقد بينا ان الاعبارات العقلية والسلوك يصلح لان يصير المبدء الاول بانضمامها اليه مبدءا لموجودات كثيرة. والحق الذي ينصبه اصولهم: ان جميع الموجودات صادرة عن المبدء الاول واما تصدر عنه باعتبارات هي امور معقولة او صافا كانت او اصافات او سلوبا. ومصدر الوجود وسع الكون هو لا غير. واما وصفه بالتأديبه من حيث تعمله بالناس الى متدوراته، وبالعالمية من حيث يعقله بالناس الى معلوماته وبالمرئيات من حيث يعاينها بالخصوص للطرف الخاص بالوجود من طرفي الامكان دون الطرف الاخر. وكذلك القول في سائر صفاته فهي لكونها امورا عقلية متاخره عن الكثرة تكون متاخرة عن صدور الكثرة. وانصاف الواحد بالصفات الممكنة لا يلزم في واجته. فهذا ما فهمه من مذهبهم في كيفية صدور الكثرة عن المبدء الاول الواحد الواحد لذاته تعالى ونسب.

واما قولهم في العلم بالجرئيات، فاقول فيد اولان الاله في هذا الباب بتحقيق حقيقة العلم. وذلك يستلزم على اطلاق مع مخالفة المبدءين منهم. وقد عرضت لسئلي منه في شرح الاسرار في باب بتحقيق علمه تعالى بغيره. فلنعرض عنه ههنا ونسجل بالمشهد ونقول: العلم بالجرئيات اعني التخصيص بالزمان والمكان قد يكون على وجه كلي عقلي، وقد يكون على وجه جزئي حسي او خيالي. والاول يكون على طريق الاحاطة بجميع الزمان من الازل الى الابد، وما قد من الاجزاء المفروضة وجميع المرات

المعارضة لزمان زمان، وجمع السبب الواقع بينهما في التقدم والساخر، ومقادير
 يقدم كل واحد على كل واحد مما يكون دونه وناحره مما يكون مسله على
 ما هو عليه في الوجود، وبجميع الامكنة السارية في الجنبات وما يحويها تلك
 الامكنة من المنكمات وجميع اوضاعها بسببه البعض الى البعض في حجة
 من حيانه كالقوى والنحت والندام والخلف واليمن والبسار وما ينزكسب
 منها، وعلى كنفه الاسرار الحسنة من كل واحد الى كل واحد غير مفادير
 الامتدادات بينهما على ما هو الوجود. انما سمي كلنا لان ذلك اذا عتل مع
 جميع هذه الاوصاف، غير بعيد بانها العلم بالموجودات الزمانية والمكانة
 التي في عالمها هذا. يعني ان دالك العقل هو عقل كليات طبعه، وانما
 يصير حروبه باقرا انها ههنا بانها موروه هذا العالم. وهو كلبنا ههنا بانها
 بهجوه مطابقتها لصور عوالم غير هذا العالم حتى اسال هذا العالم، وعلمه
 نعالى من حيث مهورها عنه هكذا يتخصصها بأسرها فيصير حروبه بهذا
 الاعتبار. واه الوحداني وهو العلم بالحرثبات على الوحد الجروى الحسى
 او الخالى، فقد يكون نعلم احدا وهو في زمان بعده نعره، من حيث يكون
 ذلك العمر في زمان آخر بعده، قبل ذلك الزمان او بعده، مع العلم بانحدار
 ما بينها من العدة، وذلك امتداد زمانى من مرمون و مرمون، فانه اساره
 منه الى ذلك الاخر اساره حباله، مع العلم بان احدثما يكون ماخرا او
 مستملا عند العالم بذلك العلم من حيث ثوبه في احد ذلك الزمان، و
 نعلم احدا وهو في مكان بعده نعره من حيث ثوبه في مكان آخر وابع
 في حيث بعده للمكان الاول، على وجه يصح منه الاساره الى ذلك الاخر.
 والاساره المده على امتداد وصى، من شى وضع الى شى وضع آخر، دلى به
 في حيث بعده. وعلمه نعالى لا يعلق بالوجودات الزمانية والمكانة، على
 هذا الوجه. لانه ما كان ثوبه الى شى، فله الارادة الانسانية.

زمان اومكان بعننها. وكما لا يصح ان يوصف بانه ذائق اوسام و لاس
لكونه عر ذى آله جسمانه؛ فكذلك لا يصح ان يوصف بانه عالم بالحرثبات
على وجه جزوى. فان ذلك يقتضى ككون العالم بها واقعاً فى زمان ومكان
بعينها. حتى يصبح منه ان يسير الى غيره. فما هو فى زمان ومكان، غير زمانه
ومكانه؛ ويكون اسارىه امتداد آمنه اليه خيالاً واحداً. وان يعبر على من
يريد ان يفهم ذلك، بصور موجود لافى زمان ومكان، فامعبر الحكم بان
الواحد نصف الانسان، من حسب استناع اختصاصه بمكان او زمان معنيين،
فانه لا يجوز ان يقال ان الواحد نصف الانسان فى هذه السنة او فى هذه البلده
ولا فى غيرهما من الارسة والادكة. فلنأمل ان نمل هذا الحكم الذى
يحتاج الى شئ يتصور بهذا العلم فى نفس الامر، لاسمك ان يختص بزمان
اومكان معين؛ فكيف يجوز ان يختص المتصور به بهما؛ وكيف نخصص بمتدع
الازمة والازمة بزمان اومكان هما منا حران عنه فى الوجود بمراتب كسره.
واذ يمنع اختصاصه بالازمة والاكمة المعينه؛ فكيف يتصور الاساره منه
الى زمان اومكان معينين. واذا عرفت ذلك من طريق العقل، وصادف به،
فان ابى وهمك بوهم ذلك، فعليك ان لا تفتح فى الحكم العقلى، بسبب امتناع
الوهم عن قبول حكم ليس من شأنه ان يحكم به. ولنورد لذلك مثالا، وان
كان بعد اعنه، وهو ان يفرض سجلا مكتوباً، يشتمل كتابه على سطور،
فبها كلمات مثاله من حروف؛ والعالم بجميع ما فى السجل من السطور و
الكتاب والحروف دفعه، تكون عالماً بما فيه على وجه. والناظر فيه الذى
ينقل نظره من سطر الى سطر بل من كلمة الى كلمة ومن حرف الى حرف،
يجيب بكون بعض السطور والكلمات والحروف مما در عليه وبعضها مما
يسمر عليه من بعد، بكون عالماً بما فيه على وجه جزوى، يشتمل على ما
حرج الى الفعل، وعلى ما هو بالقوه بعد. فلنأمل فيه ولمحكم بما تضمنه العمل

الصريح، دون الوهم و الخيال انشاء الله. فهذا ما فهمته من قولهم عام
المبدء الاول با لجزئيات، يكون على وجه كلي، لا على وجه جزوى زمانى ،
و ذلك ما اردت ابراده ، فى جواب سئوالى مولانا العالم المحقق
فخر المله والدین شمس الاسلام والمسلمين قدوة العلماء المحقق، سدا فاضل
المناخرين فاضى القضاة، ادام الله علومه وحرصه سجله. فان طابق مراد فقهر
المطلوب، وان يوفق فى شئى من ذلك اعاد بفضلته ذلك الموضوع، لا وضح
ما عندى فبه انشاء الله تعالى وهو ولى التوفيق و الماهم للصواب منه المبدء
والياء. المآب - مرع بن كمانه سمودنه فى دى الفعه سماء سماء و سمن و سماند
هجر به حامدا و مصلما مسلما و داعيا و مسعفرا (ار روى نسخة من
۱۰۷۹/۴ داسگاه - ص ۱۸۷ فهرست - نسخة ملكك س ۶۸۱ گ ۵۳ الف -
۵۴ الف نقل از خط طوسی بدو واسطه)

سوم رساله «علل و معلولات» كه در آن هم بروس رياضى رفته
و موشكافى بى سرى كرده است :

همه رساله احمر عها المولى السعد المحقق العلامة افصل المناخرين
نصر الحق و الدين الطوسى، رحمه الله فى العلل والمعانيات.
بسم الله الرحمن الرحيم . مسئله :

قال الحكماء: «المبدء الاول يجمع الموجودات واحد، تعالى ذكره ،
وان الواحد لا يصدر عنه الا واحد»

قبل لهم : فان كان هكذا، و جب ان يكون معلولانده ، واحد بعد
واحد، بسلسله الى المعلوم الآخر ، و چه نكند لا يمكن ان يوجد شيان الا و يكون
احد سماعلة للآخر ، توسط او غير وسط .

قالوا بماذا : ان الواحد لا يصدر منه دى جهته و انده الا واحد . اما
اذا تكررت الجزئات فانه يصدر عنها دى ذاتها و انده الا واحد .

مما یصدا لقولنا : « لا یصدر عنه الا واحد » .

قالوا : و المعلول الاول الذی هو عقل اول و منه جهات کثیره :
احدها و حده الصادر عن المبدأ الاول ، و الثاني ما منه الی بعضها غیر منه
للاول ، و الثالث علمه بالاول ، و الرابع علمه بذاته ،
قالوا : و یمکن ان یصدر عنه من هذه الجهات اربعه اقسام : عقل بانی ؛
و عبولی ؛ و صورہ ، سر کب عنهما فلیک عو اعطاهم الافلاک ، و نفس بدیه
ذلک الفلک و بحر کب . ثم یصدر عن ذلک العمل عقل ، و فلیک ، و نفس ،
و یؤكد الی ان یصدر العقل غیره ، و الافلاک تسعة ؛ و یصدر عن العقل
الاخر عبولی عالم الکون و الفناء ، و الصور المتعاضده فیهما علی تسهیل
د کثروه .

فیل لهم : هذه الجهات السی فی العقل الاول ان کائنات موجودات
متمايزة ؛ یصدر عن المبدأ الاول کثره ؛ و ان لم یکن موجودات ؛ فکی
یعمل صدور اقسامه ، عن شی واحد ، من جهات لا وجود لها . ثم انکم یقولون :
ان الافلاک ، و فیهما کواکب ثانیه لا یخصی (و) کواکب سیماره ، فجمع هذه
من ابن حاء و ما خلقت ، و طال النزاع بین العرفین کما هو المشهور من
المظار .

اقول : و یمکن ان یصدر عن المبدأ الاول ، علی قواعد الحکماء ، کثره
عبره و سببها ؛ و لا ینکون منزه کُل معلول الاعله موجوده ؛
باعتبارها ، عر ادر اعماری او جهة لا وجود (لها) بافراد . فلیکن المبدأ
الاول : ا ، و معلوله الاولى : ب ، و هی اول مراتب المعلولات . ثم
لصدر عن ا مع ب ، ح ، و عن ب وحده د ، فقمما فی ثانیه مراتبها و هما
معلولات غیر مرتب من ای لیس احدیما علمه للآخر . و مجموع المعلولات
مع العلم الاولی اربعه : ا ب ح د ؛ و اسمها بالمادی . و اردوا حادها التناؤة
سببی : ا ب ، ا ج ، ا د ، ب ح ، ب د ، ج د ، و التلافة اربع : ا ب ج ،

ابد ، اجد ، بـ جـ دـ ، والرابعة واحدة ، هي : مجموع اب ح د ، والجمع
 خمسة عشر . ويمكن ان يصدر عن كل واحد من هذه ، مفرده كذات
 او مردوجذ ، معلول ؛ الابن ا وحده و د ن ب وحده و د ن اب د ، فاب
 معلولات هذه المدة مذكوره في المردس الاولى والثانية . وفي الساعبر ،
 منها اثنان فرادى فـ ما : جـ و د ، و خمسة مائده ، و اربعه بلائد ، و واحد
 رباعي ؛ و معلولاتها الساعبر ، وهي في ناله مراد السعلولاب د ن عبران
 بموسط المعص في صدور المعص . ثم في المربده الرابعه يحصل معلولات ،
 تزيد عليها على حمسه وسبع الفا . ولتقدم على بيان ذلك مدهه ، هي ان
 نقول : اذا اعتبرنا في الاساعبر الافراد ، والاردواجات مائده و بلائد ،
 و ما زاد عليها الى اسي عشر ، حصل امار اربعه الاف و مائتان وخمسه وتسعون
 عددا ؛ منها حاصل الافراد : ١٢ ، وحاصل المائات : ٦٦ ، وحاصل البلائد :
 ٢٢٠ و حاصل الرباعيات : ٤٥ ، و حاصل الخماسات : ٧٩٣ ، و حاصل
 السادات : ٩٢٤ و الساعات مثل الخماسات ، اذ فيها ترك حمسه من
 الاعداد الا سي عشر ؛ كما ان في الخماسات احدى خمسه ، و ذلك ان المائات
 مثل الربعات ؛ والساعات مثل الثلاثات ، والعشاريات مثل السادات ؛
 والاحد عشر مائده مثل الافراد ؛ والساعبري واحد لا عشر . واضع لبيان ذلك
 الا سي عسروهي : هـ و ر ح ط ي ن ا ب ج د هـ و ؛ فاعلم ان افرادها
 اساعبر فقط ، وان مائاتها تحصل من انقسام هـ جـ كل واحد منها على
 عواحد عشر ، ثم من انضمام هـ جـ كل واحد من بعده و هو عسره ، و يتكدا
 هـ ما بعد هـ ، والمجموع يحصل من جمع الاعداد المتواليه من واحد الى
 احد عشر وهو سته وستون لا عروهي حاصل المائات ، واما الثلاثات ، يحصل
 من انضمام هـ جـ و هـ ما جـ واحد واحد من الهاء و هي عسره ، ثم من انضمام
 هـ جـ د و هـ ما جـ واحد واحد من الهاء ، و من سده ؛ و كما ان ا

سم الاعداد و يحصل عدد مركب من الواحد الى العشرة على التوالي
 وشوخمسة و خمسون يكون ه احدا حزا جمعها ، ثم يدخل عن ه ويعتبر و
 مع ز وهما مع واحد واحد من السبعة يحصل تسعة ومن اعيار ومع ح وهما
 مع واحد واحد سمانعدهما يحصل ثمانية ، وهكذا الى الاحر و يحصل عدد
 مركب من الواحد الى السبعة على التوالي و شوخمسة و اربعون . و على
 هذا القياس نعتبر بما بعد و و يحصل لما اعداد مركبة من الواحد الى
 الثمانية ومن الواحد الى السبعة الى ان ينتهي الى الواحد وحده ، ويكون
 الاعداد جميعها هذه : ثمانية ، لو ، لـ ، ك ، ده ، هـ ، و ، ح ، ا ، و مجموعها ٢٢٠ وذلك
 هو حاصل الثلاث . واما الرباعيات فيكون في الاعتبار الاول ه وزمع واحد
 واحد من السبعة الباقية ، ثم اعيار ه ومع اثنين اثنين مما بعدهما ؛ ثم اعتبار ه
 مع ثمانية ثمانية يحصل ما يجمع من الواحد مضمما الى الاعداد المتواليات
 بعدها الى تسعة ، ثم سبعة الى ثمانية ، ثم ستة الى سبعة ، وهكذا الى الواحد
 وحده و يحصل من الجميع هذه الاعداد : ستة ، فك : سد ، نو ، له ، ك ، هـ ،
 د ، ا ، و مجموعها ٤٩٥ ، و ذلك هو حاصل الرباعيات . وعلى هذا القياس
 يعمل في طلب الازدواج الخماسية ، و يحصل هذه الاعداد متواليبة في
 آخر العمل : سل ، ري ، فكو ع ، له ، ده ، هـ ، ا ؛ و مجموعها : ٧٩٢ ؛
 و هو حاصل الخماسيات . و يعمل ايضا في طلب الازدواج السادسة
 مثل ذلك فتحصل هذه الاعداد : ست ، رب ، فكو ، نو ، كا ، و ، ا ،
 و مجموعها : ٩٢٤ ، و هو حاصل السادسة . وقد ذكرنا ان السباعيات
 تكون مثل الخماسيات ؛ و الساعات مثل الرباعيات ، و الساعات مثل
 الثلاثيات ؛ و العشاريات مثل الثلاثيات ؛ والاحد عشريات مثل الافراد ، و
 الاسا عشرى و احدا لعشر ؛ و المجموع ما ذكرناه من العدد .

فهذا ما اردت بخدمته ؛ ولبعد الى المقصود ؛ فنقول : اذا اعتبرنا

المبادئ الاربعه المذكورة مع الانسى عشر التى فى المرتبة العاشرة ، افراد آاو ثنائيات وثلاثيات ، الى السمة عشر التى هى المجموع ، يحصل در كسات كسره عمدتها ما ذكرنا . اما اعتبار الاحاد فرادى فلا يزيد على ١٢ هى معلولات العدد الذى فى المرتبة العاشرة ؛ لان المبادئ لاجوزان بصيرته اخرى مبادئ لستى من المعلومات .

واما الثنائيات ، فحاصلها فى اعتبار الانسى عشر ستة وسبعون كما مر ؛ ويحصل من انضمام كل واحد من المبادئ مع واحد واحد من الانسى عشر ، ما يحصل فى ضرب اربعة فى احدى عشر وهو ثمانه و اربعون والمجموع ١١٤ لا يزيد علمه .

واما الثلاثيات ، فحاصل الثلاثيات الانسى عشره ٢٢٠ ، والحاصل من انضمام كل واحد من المبادئ الى واحد واحد من حاصل الثنائيات الانسى عشره ، ما يحصل من ضرب اربعة فى ستة وسبعون وهو ثمان و اربعة و ستون ؛ ومن انضمام كل اثنين من المبادئ الى كل واحد من الانسى عشر ، ما يحصل من ضرب ستة فى احدى عشر وهو اثنان وسبعون ، والمجموع ٥٥٦ لا يزيد علمه .

واما الرباعيات ، فحاصل الرباعيات الانسى عشره اربعمائة وخمسة و سبعون ؛ والحاصل من انضمام كل واحد من المبادئ الى حاصل الثلاثيات الذى هو ثمان و اربعون و ستون ، ما يحصل من ضرب اربعة فى ثمان و اربعون و ستون ، ومن انضمام كل اثنين من المبادئ الى حاصل الثنائيات الذى هو ستة و ستون ، ما يحصل من ضرب ستة فى ثمان و اربعون و ستون ، ومن انضمام كل واحد من المبادئ الى حاصل الافراد وهو اثنان و عشر ، ما يحصل من ضرب اربعة و ثمان و اربعون والمجموع ١٨١٩ لا يزيد .

واما الخماسيات ، فحاصلها الانسى عشرى مائة و ثمان و ستون ،

والحاصل من انضمام كل واحد من المادى الى حاصل الرباعيات ، ما يحصل من ضرب اربعة فى اربعمائة خمسة وسبعين وهوالف و سعمائة وبمائون ؛ ومن انضمام كل اثنى عشر منها الى حاصل الثلاثات ، ما يحصل من ضرب سبعة فى مائى وعشرين وهوالف و ثمانمائة وعشرون ؛ ومن انضمام كل ثلثة منها الى حاصل الثنائيات ، ما يحصل من ضرب اربعة فى ستة وسبعين وهوبمائون و اربعة وسبعون ، ومن انضمام المادى الاربعه الى حاصل الافراد ما يحصل من ضرب واحد فى اثنى عشر والمجموع ٤٣٦٨ .

واما السداسيات فحاصلها الاثنى عشرى سعمائة و اربعة وعشرون ومن انضمام واحد واحد من المادى الى حاصل الخماسيات ثلثة آلاف ومائة و ثمانه وسبعون ؛ ومن اثنى عشر الى حاصل الرباعيات اثنان و سعمائة و سبعون ؛ ومن ثلثة ثلثة الى حاصل الثلاثات بمائون وبمائون . ومن الاربعه الى حاصل الثنائيات سبعة وسبعون والمجموع ٨٠٠٨

واما السباعيات ، فحاصلها الاثنا عشرى سبعمائة و اثنان و سبعون ؛ والحاصل من انضمام احدى المادى الى حاصل السداسيات ثمانية آلاف و ستمائة وسبعة و سبعون ، ومن انضمام ثنائياتها الى حاصل الخماسيات اربعة آلاف و ستمائة و اثنان و خمسون ، ومن ثلاثياتها الى حاصل الرباعيات الف و ستمائة و مائون ، ومن اربعتها الى حاصل الثلاثات مائتان و عشرون والمجموع ١١٤٤٠ .

واما الثنائيات ، فحاصلها الاثنا عشرى اربعة مائة وخمسة و سبعون ، والحاصل من احدى المادى مع حاصل السباعيات ثلثة الاف و مائة و ثمانه وسبعون ؛ ومن ثنائياتها مع حاصل الثلاثات خمسة الاف و خمسمائة و اربعة و اربعون ؛ ومن ثلاثياتها مع حاصل الرباعيات ثمانية الاف و مائتان و ثمانه وسبعون ؛ ومن اربعتها مع حاصل الرباعيات اربعة مائة وخمسة و سبعون والمجموع

١٢٨٧٠ يكون

و اما الساعات ، فحاصلها الانعشري باثنان وعشرون ؛ والحاصل من آحاد المبادي مع حاصل الساعات الف و سعمائة وثمانون ، ومن ثنائياتها مع حاصل الساعات اربعة الاف و سعمائة واثان و خمسون ، ومن ثلاثياتها مع حاصل الساعات ثلثة الاف و ستمائة و سبعة و تسعون ، ومن اربعها في حاصل الخماسيات سبعمائة واثان و تسعون والمجموع ١١٤٤٠

و اما العشرات ، فحاصلها الانعشري سمة و تسعون ، والحاصل من آحاد المبادي مع حاصل الساعات ثمانمائة و ثمانون ، ومن ثنائياتها مع حاصل الثمانيات الفان و سعمائة و سبعون ، ومن ثلاثياتها مع حاصل الساعات ثلثة آلاف و مائة و ثمانه و تسعون ؛ ومن اربعها مع حاصل السداسيات سبعمائة و اربعة و عشرون والمجموع ٨٠٠٨

و اما الاحاد عشر نات ، فحاصلها الانعشري اناعسر و الحاصل من آحاد المبادي مع حاصل العشرات باثنان و اربعة و تسعون ، ومن ثنائياتها مع حاصل الساعات الف و ثلثمائة و عشرون ؛ ومن ثلاثياتها مع حاصل الساعات الف و سعمائة و ثمانون ؛ ومن اربعها مع حاصل الساعات سبعمائة واثان و تسعون والمجموع ٤٣٦٨

و اما الانعشريات ، فحاصلها الانعشري واحد ؛ والحاصل من آحاد المبادي مع حاصل الاحاد عشر نات ثمانية و اربعون ، ومن ثنائياتها مع حاصل العشرات ثلثمائة و سبعة و تسعون ؛ ومن ثلاثياتها مع حاصل الساعات ثمانمائة و ثمانون ؛ ومن اربعها مع حاصل الثمانيات اربعمائة و خمسة و تسعون والمجموع ١٨٢٠ و اما الثلثة عشر يات ، فليس لها حاصل انشعري ؛ والحاصل من آحاد المبادي مع حاصل الانعشريات اربعة ؛ ومن ثنائياتها مع حاصل العشرات ثمانمائة و سبعة و تسعون ؛ ومن ثلاثياتها مع حاصل العشرات ثلثمائة و سبعة و تسعون ، ومن اربعها مع حاصل الساعات باثنان و عشرون ، والمجموع ٢٩٢

و اما الاربعة عشر بات ، فليس لها حاصل اثنا عشرى ، ولا حاصل مع احاد المبادى ؛ والحاصل من ثنائيات المبادى مع الحاصل من الاثنى عشرى سه ؛ ومن ثلاثياتها مع حاصل الاحد عشر بات ثمانمائة و اربعون ، و من اربعها مع حاصل العشار بات سه وستون والمجموع ۱۲۰

و اما الخمسة عشر بات ، فليس لها حاصل اثنا عشرى ، ولا حاصل مع آحاد المبادى و ثنائياتها ، والحاصل من ثلاثياتها مع الحاصل الاثنا عشرى اربعة و من اربعها مع حاصل الاحد عشر بات اثنا عشر والمجموع ۱۶ .
و اما السبعة عشر به فواحد لا غير .

و اذن حصل لمان هذه الازدواج هذه الاعداد : الافراد : ۱۲ ،
الثنائيات : ۱۱۴ ؛ الثلاثات : ۵۵۶ ؛ الرباعيات : ۱۸۱۹ ؛ الخماسات : ۴۳۶۸ ؛
السداسات : ۸۰۰۸ ؛ الساعات : ۱۱۴۴۰ ؛ الثمانيات : ۱۲۸۷۰ ؛ الساعات ،
۱۱۴۴۰ ، العشار بات : ۸۰۰۸ ؛ الاحد عشر بات : ۴۳۴۸ ؛ الاثنا عشر بات :
۱۸۲۰ ؛ الثلاثة عشر بات : ۶۹۲ ؛ الاربعة عشر بات : ۱۲۰ ؛ الخمسة عشر بات : ۱۶ ؛
السته عشرى : ۱ ، والمجموع الحاصل من ذلك خمسة وستون الفا و ستمائة
واثنان و خمسون عدداً هي اعداد المعلولات التى يمكن ان يقع فى الدرجة
الاربعة للمعلولات من عد المبدأ الاول من غير توسط البعض للبعض ومن غير
ناسر الاعتبار والجهات التى لا نوحدها بالاستقلال . وان اعبر ما بعد هذه المرتبة ،
وعديها فبها ، صارت الاعداد عشره الانصباط ، لكثرةها . و قد بين من
ذلك ان كان صدور الكره التى لا ينحصر من المبدأ الاول ، على سريطة ان
لا يصدر من واحد الا واحد ، من غير ان يكون المعلول لا بد منه له . و ذلك
ما اردت بيانه فى هذه المسئلة . والله اعلم بالصواب (از روى نسخه من
۱۲/۱۰۷۹ دانشگاه سن ۴۰۵ فهرست)

در روضة المسلم كه از خواجة طوسی پنداشته اند هم در تصور دوم

و بویژه سوم از قاعده «لا تصدر عن الواحد الا الواحد» کاوس سده ولی سحنان درست و اسوار در آن نهامده است . در کتب المحجوب سحنانی و راحه العمل کرمانی و زاد المسافرین ناصر خسرو و گنابیس و رها نرس و روستائی نامه او دادی از آن نگینده گر اینکه فیدانی در صفت بسبب و هضم خوان اخوان (ص ۷۵) می نویسد : «علت همه بودها کلمه باری سبحانه است و آن کلمه تکبیر و معلول او تحقیر بی هیچ میانجی بکی لازم آید تا ۱۰ میانجی آن بکس معلول دیگر معلولات بدید آید .» در جامع الحکمین (ص ۱۴۵) و شرح فصیحه ابوالهسبم از محمد بن سرخ نیشاپوری (ص ۳۶) هم میتوان سحنانی در این زمینه یافت .

در کتابخانه دانشگاه (ش ۲/ ۸۸۰ - ص ۳۹۷ فهرست نگارنده) رساله ای است درباره قاعده «الواحد لا تصدر عنه الا الواحد» و بسیار سودمند استند . این بود آنچه از حواجه طوسی در این زمینه در دسترس دایره و در اینجا آورده ام و حسن بود آگاهی نگارنده از این قاعده فلسفی .

محمد تقی دانش پژوه

اردی بهسب ۱۳۳۵

انتشارات دانشگاه تهران

- وراثت (۱)
- A Strain Theory of Matter
- آراء فلاسفه در بارهٔ عادت
- کالبدشناسی هنری
- تاریخ بی‌هقی جلد دوم
- بیمار بینی دندان
- بهداشت و بازرسی خوراکیها
- حماسه سرائی در ایران
- هز دیسناو تأثیر آن در ادبیات پارسی
- نقشه برداری جلد دوم
- گیاه شناسی
- اساسی الافباس خواجه نصیر طوسی
- تاریخ دیپلوماسی عمومی جلد اول
- روش تجزیه
- تاریخ افضل - مدایع الارمان فی وقایع کرمان
- حقوق اساسی
- فقه و تجارت
- راهنمای دانشگاه
- مقررات دانشگاه
- درختان جنگلی ایران
- راهنمای دانشگاه با انگلیسی
- راهنمای دانشگاه فرانسه
- Les Espaces Normaux
- موسیقی دورهٔ ساسانی
- حمایه ملی ایران
- زیست شناسی (۴) بحث در نظریهٔ لامارک
- هندسه تعلیمی
- اصول گداز و استخراج فلزات جلد اول
- اصول گداز و استخراج فلزات « دوم
- اصول گداز و استخراج فلزات « سوم
- ریاضیات در شیمی
- جنگل شناسی جلد اول
- اصول آموزش و پرورش
- فیزیک و شیمی

- ۳۷- تحقیق انتقادی در عروض فارسی
- ۳۸- تاریخ صنایع ایران - طروف سماپس
- ۳۹- واژه نامه طبهری
- ۴۰- تاریخ صنایع اروپا در قرون وسطی
- ۴۱- تاریخ اسلام
- ۴۲- جانورشناسی عمومی
- ۴۳- Les Connexions Normales
- ۴۴- کالبد شناسی قوصیفی (۱) - استخوان شناسی
- ۴۵- روان شناسی کودک
- ۴۶- اصول شبیهی پزشکی
- ۴۷- ترجمه و شرح تبصره علامه جلد اول
- ۴۸- اکوستیک « صوت » (۱) ارتعاشات - سرعت
- ۴۹- انگل شناسی
- ۵۰- نظریه قواعد تغییر مختصات
- ۵۱- هندسه ارسیمی و هندسه رقومی
- ۵۲- درس اللغة و الادب (۱)
- ۵۳- جانور شناسی سیستماتیک
- ۵۴- پزشکی عملی
- ۵۵- روش تهیه مواد آلی
- ۵۶- ماهالی
- ۵۷- فیز بولژی گیاهی جلد دوم
- ۵۸- فلسفه آموزش و پرورش
- ۵۹- شیمی تجزیه
- ۶۰- شیمی عمومی
- ۶۱- امبل
- ۶۲- اصول علم اقتصاد
- ۶۳- مقاومت مصالح
- ۶۴- کشت گیاه حشره کش پرتز
- ۶۵- آنسب شناسی
- ۶۶- مکانیک فزیک
- ۶۷- کالبد شناسی قوصیفی (۲) - مفصل شناسی
- ۶۸- درماتشناسی جلد اول
- ۶۹- درماتشناسی « دوم
- ۷۰- تقیاه شناسی - تشریح عمومی نباتات
- ۷۱- شبیهی آنالیتیک
- ۷۲- اقتصاد جلد اول
- « « « پرویز نائل حائری
- « « « مهدی بهرامی
- « « « صادق کیا
- « « « عیسی بهنام
- « « « دکتر ریاض
- « « « داطمی
- « « « هشترودی
- « « « دکتر امیر اعلم - دکتر حکیم
- « « « دکتر کیانی - دکتر نجم آبادی - دکتر نیک نفس - دکتر نایینی
- « « « نگارش دکتر مهدی جلالی
- « « « آ. وارتانی
- « « « زین العابدین ذوالعبدین
- « « « دکتر ضیاء الدین اسماعیل بیگی
- « « « ناصر انصاری
- « « « افشالی پور
- « « « احمد پیر شک
- « « « دکتر محمدی
- « « « آرم
- « « « نجم آبادی
- « « « صفوی گلپایگانی
- « « « آهی
- « « « زاهدی
- « « « دکتر فتح الله امیر هوشمند
- « « « علی اکبر پریوس
- « « « مهندس سعیدی
- « « « ترجمه مرحوم غلامحسین زبر کسزاده
- « « « تألیف دکتر محمدود کیهان
- « « « مهندس کوهریان
- « « « مهندس میردامادی
- « « « دکتر آرمین
- « « « د کمال خباب
- « « « تألیف دکتر امیر اعلم - دکتر حکیم
- « « « دکتر کیانی - دکتر نجم آبادی - دکتر نیک نفس
- « « « تألیف دکتر عطایی
- « « « «
- « « « مهندس حبیب الله نایینی
- « « « دکتر گامگیک
- « « « علی اصغر پور هادیوز

- تاریخ دیپلوماسی عمومی جلد دوم
- زبیا شناسی
- تئوری سمبلیک گارها
- کارآموزی داروسازی
- قوانین دامپزشکی
- جنگل شناسی جلد دوم
- استقلال آمریکا
- کنجگاو بهای علمی و ادبی
- ادوار فقه
- دبنامیک گارها
- آئین دادرسی در اسلام
- ادبیات فرانسه
- از سر بن تا یونسکو - دو ماه در پاریس
- حقوق تطبیقی
- میکروپشناسی جلد اول
- میز راه جلد اول
- « « دوم
- گالبد شکافی (تشریح عملی دسوپا)
- ترجمه و شرح نبیره علامه جلد دوم
- گالبد شناسی توصیفی (۳) - عضله شناسی
- « « (۴) - رگ شناسی
- بیماریهای گوش و حلق و بینی جلد اول
- هندسه تجزیه ای
- حجر و آنالیز
- تفوق و برتری اسپانیا (۱۶۶۰-۱۵۵۹)
- گالبد شناسی توصیفی - استخوان شناسی اسب
- تاریخ عقاید سیاسی
- آرمایش و تصفیه آبها
- هشت مقاله تاریخی و ادبی
- فیه مافیه
- جغرافیای اقتصادی جلد اول
- الکتروستات و موارد استعمال آن
- مبادلات انرژی در گیاه
- تشخیص البیان عن معجزات القرآن
- دو رساله وضع الفاظ و قواعد لاضرر
- شیمی آبی جلد اول تئوری و اصول کلی
- شیمی آبی «اربابیک» جلد اول
- « « حسن ستوده آهرابی
- « « علینقی وزیر
- « « دکتر روشن
- « « حنیف
- « « میمندی نژاد
- « « مرحوم مهندس ساعی
- « « دکتر مجیر شیمایی
-
- « « محمود شهبانی
- « « دکتر غفاری
- « « محمد سنگلجی
- « « دکتر سید مهدی
- « « علی اکبر سیاسی
- « « حسن امشاد
- تألیف دکتر سهراب - دکتر میر داماد
- « « حسین گلزی
- « « « «
- « « نعمت الله کیپایی
- « « زین العابدین ذوالمجدین
- « « دکتر امیر اعلم - دکتر حکیم
- دکتر کیپایی - دکتر نجم آبادی - دکتر نیک مهر
- « « « «
- تألیف دکتر حمید اعلم
- « « کامکار پاریسی
- « « « «
- « « نیایی
- « « میر مانی
- « « محسن عزیزی
- نگارش دکتر محمد جواد جنبیدی
- « « نصر الله فلسفی
- « « بدیع الزمان روزانه
- « « دکتر محسن عزیزی
- « « مهندس عبدالله ریاضی
- « « دکتر اسمعیل راهمدی
- « « سید محمد جعفر میرزوی
- « « « « « «
- « « « « « «

- ۱۱۵- « تألیف ریاضی » « منوچهر وصال »
- ۱۱۶- هندسه تجلیلی « « احمد عقیلی »
- ۱۱۷- شکسته بندی جلد دوم « « امیر کیا »
- ۱۱۸- باغبانی (۱) باغبانی عمومی « « مهندس شیبانی »
- ۱۱۹- اساس التوحید « « مهدی آشتیانی »
- ۱۲۰- فیزیک پزشکی « « دکتر مرهاد »
- ۱۲۱- اکوستیک « صوت » (۲) مشخصات صوت - اوله - نار « « اسمعیل بیگی »
- ۱۲۲- جراحی فوری اطفال « « مرعشی »
- ۱۲۳- مهرست کتب اهدائی آقای مشکوة (۱) « « علینقی مزوی تهرانی »
- ۱۲۴- چشم پزشکی جلد اول « « دکتر ضرابی »
- ۱۲۵- شیمی فیزیک « « بازرگان »
- ۱۲۶- بیماریهای گیاه « « خیبری »
- ۱۲۷- بحث در مسائل پرورش اخلاقی « « سپهری »
- ۱۲۸- اصول عقاید و کرامات اخلاق « « زین العابدین ذوالمجدین »
- ۱۲۹- تاریخ کشاورزی « « دکتر تقی بهرامی »
- ۱۳۰- کالبدشناسی انسانی (۱) سر و گردن « « حکیم ودکتر گنج بخش »
- ۱۳۱- امراض واگیر دام « « رستگار »
- ۱۳۲- درس اللغة و الادب (۳) « « محمدی »
- ۱۳۳- واژه نامه گرافانی « « صادق کیا »
- ۱۳۴- تک یاخته شناسی « « عزیز رفیعی »
- ۱۳۵- حقوق اساسی چاپ پنجم (اصلاح شده) « « قاسم زاده »
- ۱۳۶- عضله و زیبایی بلاستیک « « کیهانی »
- ۱۳۷- طیف جذبی و اشعه ایکس « « فاضل زندی »
- ۱۳۸- مصنفات افضل الدین گاشانی « « مینوی ویشی مهدوی »
- ۱۳۹- روان شناسی (از لحاظ تربیت) « « علی اکبر سیاسی »
- ۱۴۰- ترمودینامیک (۱) « « مهندس باررگان »
- ۱۴۱- بهداشت روستائی « « نگارش دکتر زوین »
- ۱۴۲- زمین شناسی « « یا.الله سجانی »
- ۱۴۳- مکالیک عمومی « « مهندس ریادی »
- ۱۴۴- فیزیولوژی جلد اول « « کاموریان »
- ۱۴۵- کالبدشناسی و فیزیولوژی « « نسرالله نیک نوس »
- ۱۴۶- تاریخ تمدن سیاسی جلد اول « « سعید بهمنی »
- ۱۴۷- کالبدشناسی توصیفی (۵) فصول « « دکتر اهر اعلی - دکتر حکیم »
- ۱۴۸- سلسله اعصاب محیطی « « دکتر کیهانی - دکتر بهمن آبادی - دکتر بک »
- ۱۴۸- کالبدشناسی توصیفی (۵) قسمت دوم « « »
- ۱۴۹- سلسله اعصاب مرکزی « « »
- ۱۴۹- کالبدشناسی توصیفی (۶) اعضای حواس پنجگانه « « »
- ۱۵۰- هندسه عالی (گروه و هندسه) « « تألیف دکتر اسدالله آل بویه »
- ۱۵۱- اندام شناسی پستان « « پارسا »

- ۱۵۲ - اسفند ۱۳۱۱ شمسی
۱۵۵ - شیمی آلی (ارگانیک) (۳)
۱۵۶ - آسیب شناسی (گانگلیوت استار)
۱۵۷ - تاریخ علوم عملی در تمدن اسلامی
۱۵۸ - تفسیر حواجه عبدالله انصاری
۱۵۹ - حشره شناسی
۱۶۰ - نشانه شناسی (علم الامارات) جلد اول
۱۶۱ - نشانه شناسی بیماریهای اعصاب
۱۶۲ - آسیب شناسی عملى
۱۶۳ - احتمالات و آمار
۱۶۴ - الکتر استه صنعتی
۱۶۵ - آلفن دادرسی کفری
۱۶۶ - اقتضای سال اول (چاپ دوم اصلاح شده)
۱۶۷ - فیزیک (تابش)
۱۶۸ - فهرست کتب اهدائی آقای مشکوة (جلد دوم)
۱۶۹ - « « « « « (جلد سوم - قسمت اول) « محمد تقی داشپوره
۱۷۰ - رساله بود و نمود
۱۷۱ - زندگانی شاه عباس اول
۱۷۲ - تاریخ بهجتی (جلد سوم)
۱۷۳ - فهرست نشریات ابوعلی سینا بزبان فرانسه
۱۷۴ - تاریخ مصر (جلد اول)
۱۷۵ - آسیب شناسی آذر دگنی سیستم ریکولو آلدو تلیال
۱۷۶ - فهرست ادبیات فرانسه در دوره رومانیتیک
۱۷۷ - فیزیولوژی (طب عمومی)
۱۷۸ - خطوط لوله های جدیدی (اشه ایکس)
۱۷۹ - تاریخ مصر (جلد دوم)
۱۸۰ - مبرق هفتک در ایران و مفر سزمین
۱۸۱ - فهرست کتب اهدائی آقای مشکوة (جلد سوم - قسمه دوم) « محمد تقی داشپوره
۱۸۲ - اصول فن کتابداری
۱۸۳ - رادیو الکتریسته
۱۸۴ - پیوره
۱۸۵ - چهار رساله
۱۸۶ - آسیب شناسی (جلد دوم)
۱۸۷ - یادداشت های مرحوم قزوینی
۱۸۸ - استخوان شناسی مقایسه ای (جلد دوم)
۱۸۹ - مفرق ایای عمومی (جلد اول)
۱۹۰ - بیماری های واگیر (جلد اول)
۱۹۱ - فیزیولوژی (جلد اول)

- ۱۰۰ - ترجمه اشعار و اشعار
 ۱۹۴ - تاریخ ادبیات روسی
 ۱۹۵ - تاریخ تمدن ایران ساسانی (جلد دوم)
 ۱۹۶ - درمان تراخیم با الکتروکوآگولاسیون
 ۱۹۷ - شیمی و فیزیک (جلد اول)
 ۱۹۸ - فیزیولوژی عمومی
 ۱۹۹ - داروسازی جایزه نوبل
 ۲۰۰ - علم الالمات نشانه شناسی (جلد دوم)
 ۲۰۱ - استخوان شناسی (جلد اول)
 ۲۰۲ - پوره (جلد دوم)
 ۲۰۳ - علم النفس ابن سینا و تطبیق آن با روانشناسی جدید
 ۲۰۴ - قواعد فقه
 ۲۰۵ - تاریخ سیاسی و دیپلماتی ایران
 ۲۰۶ - فهرست مصنفات ابن سینا
 ۲۰۷ - مخارج الحروف
 ۲۰۸ - عیون الحکمه
 ۲۰۹ - شیمی بیولوژی
 ۲۱۰ - میکروشناسی (جلد دوم)
 ۲۱۱ - حشرات زیان آور ایران
 ۲۱۲ - هواشناسی
 ۲۱۳ - حقوق مدنی
 ۲۱۴ - ماحذ قصص و تمثیلات مضموی
 ۲۱۵ - مکانیک استدلالی
 ۲۱۶ - ترمودینامیک (جلد دوم)
 ۲۱۷ - گروه بندی و انتقال خون
 ۲۱۸ - فیزیک ، ترمودینامیک (جلد اول)
 ۲۱۹ - روان پزشکی (جلد سوم)
 ۲۲۰ - بیماریهای درونی (جلد اول)
 ۲۲۱ - حالات عصبانی یاورز
 ۲۲۲ - گالیدشناسی قوه چینی (۷)
 (دستگاه گوارش)
 ۲۲۳ - علم الاجتماع
 ۲۲۴ - الهیات
 ۲۲۵ - هیدرولیک عمومی
 ۲۲۶ - شیمی عمومی معدنی فزانت (جلد اول)
 ۲۲۷ - آیمبشناسی آزردهای سورنال ، غده هورمونی
 ۲۲۸ - اصول الصرف
 ۲۲۹ - سازمان فرهنگی ایران
- ترجمه آقای محمودشاهی
 تألیف « مهید نفیسی
 » » »
 » دکتر پرفسور شمس
 » » توسلی
 » » شیبانی
 » » مقدم
 » » میبندی نژاد
 » » نعمت اله کیهانی
 » » محمود سیاسی
 » » علی اکبر سیاسی
 » آقای محمودشاهی
 » دکتر علی اکبر سیاسی
 » » مهودی
 تصحیح و ترجمه دکتر پرویز نائل خانلری
 از ابن سینا - چاپ عکسی
 تألیف دکتر مافی
 » آقایان دکتر سهرابی -
 دکتر میردامادی
 » مهندس عباس دواجی
 » دکتر محمد منعمی
 » » سیدحسن امامی
 نگارش آقای فروزان
 » پرفسور فاطمی
 » مهندس نازرگان
 » دکتر بهمنی بوبا
 » » روشن
 » » میرسیاسی
 » » میبندی نژاد
 ترجمه « چهرازی
 تألیف دکتر امیرانام - دکتر حکیم
 دکتر کسایی - دکتر نهیم آبادی - دکتر انفس
 تألیف دکتر مهودی
 » فاضل تونی
 » مهندس ریاضی
 تألیف دکتر فضل الله شیروانی
 » » آرمس
 » » علی اکبر شاهی
 تألیف دکتر ربای کبی

۲۳۱- راه‌های دانستگاه

۲۳۲- مجموعه اصطلاحات علمی

۲۳۲- بهداشت غذایی (بهداشت اسل)

۲۳۴- جعفر افشاری کشاورزی ایران

۲۳۵- تم حقه الهایه با تصحیح و مقدمه (۱)

۲۳۶۔ احتمالات و آمار ریاضی (۲)

۲۳۷- اصول تشریح جوب

۲۳۸۔ خون شناسی عمادی (جلد اول)

۲۳۹- تاریخ مال قدیم آسیای غربی

۲۴ - شیعیان، احرار و اهل بیت

۲۴۱- دانشگاهها و مدارس عالی امریکا

۲۴۲۔ پانزویں گفتار

۲۴۳- بیماریهای خون (جلد دوم)

۲۴۴۔ اقتصاد کشاورزی

٢٤٥ - علم العلامات (جلد سوم)

۲۴۶- بقن آرمه (۲)

۲۴۷- ۵۵۵۵۵۵۵۵ دیفرانسیل

۲۴۸- فیزیولوژی گل ورده بندی تک لپه ایها

۲۴۹- تاریخ زندیه

٢٥٠- ترجمه الهایه با تصحیح و مقدمه (٢)

۲۵۱۔ حقوق مدنی (۲)

۲۵۲- دفتر دانش و ادب (جزء دوم)

۲۵۳- یادداشتهای قزوینی (جلد دوم ب، ت، ث، ج)

۲۵۴۔ تفوق و برتری اسپانیایا

۲۵۵۔ تیرہ شناسی (جلد اول)

۲۵۶۔ گلاب شناسی، آو۔ حسین (۸)

دستگاه ادرار و مثانه - پرده صفاق

٢٥٧ - ما مائتا و پنجاه و نه

۸۵۸- کمالیہ شناسہ (۱۹۵۸ء) (ج۱) باب اولہ (۱۹۵۸ء) (۱۹۵۸ء) (۱۹۵۸ء)

» میر بابائی

مهندس احمد رضوی

دکتر رحمتیان

آمین

» امر کیا

» پيشاور

1911-12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 100 101 102 103 104 105 106 107 108 109 110 111 112 113 114 115 116 117 118 119 120 121 122 123 124 125 126 127 128 129 130 131 132 133 134 135 136 137 138 139 140 141 142 143 144 145 146 147 148 149 150 151 152 153 154 155 156 157 158 159 160 161 162 163 164 165 166 167 168 169 170 171 172 173 174 175 176 177 178 179 180 181 182 183 184 185 186 187 188 189 190 191 192 193 194 195 196 197 198 199 200 201 202 203 204 205 206 207 208 209 210 211 212 213 214 215 216 217 218 219 220 221 222 223 224 225 226 227 228 229 230 231 232 233 234 235 236 237 238 239 240 241 242 243 244 245 246 247 248 249 250 251 252 253 254 255 256 257 258 259 260 261 262 263 264 265 266 267 268 269 270 271 272 273 274 275 276 277 278 279 280 281 282 283 284 285 286 287 288 289 290 291 292 293 294 295 296 297 298 299 300 301 302 303 304 305 306 307 308 309 310 311 312 313 314 315 316 317 318 319 320 321 322 323 324 325 326 327 328 329 330 331 332 333 334 335 336 337 338 339 340 341 342 343 344 345 346 347 348 349 350 351 352 353 354 355 356 357 358 359 360 361 362 363 364 365 366 367 368 369 370 371 372 373 374 375 376 377 378 379 380 381 382 383 384 385 386 387 388 389 390 391 392 393 394 395 396 397 398 399 400 401 402 403 404 405 406 407 408 409 410 411 412 413 414 415 416 417 418 419 420 421 422 423 424 425 426 427 428 429 430 431 432 433 434 435 436 437 438 439 440 441 442 443 444 445 446 447 448 449 450 451 452 453 454 455 456 457 458 459 460 461 462 463 464 465 466 467 468 469 470 471 472 473 474 475 476 477 478 479 480 481 482 483 484 485 486 487 488 489 490 491 492 493 494 495 496 497 498 499 500 501 502 503 504 505 506 507 508 509 510 511 512 513 514 515 516 517 518 519 520 521 522 523 524 525 526 527 528 529 530 531 532 533 534 535 536 537 538 539 540 541 542 543 544 545 546 547 548 549 550 551 552 553 554 555 556 557 558 559 560 561 562 563 564 565 566 567 568 569 570 571 572 573 574 575 576 577 578 579 580 581 582 583 584 585 586 587 588 589 590 591 592 593 594 595 596 597 598 599 600 601 602 603 604 605 606 607 608 609 610 611 612 613 614 615 616 617 618 619 620 621 622 623 624 625 626 627 628 629 630 631 632 633 634 635 636 637 638 639 640 641 642 643 644 645 646 647 648 649 650 651 652 653 654 655 656 657 658 659 660 661 662 663 664 665 666 667 668 669 670 671 672 673 674 675 676 677 678 679 680 681 682 683 684 685 686 687 688 689 690 691 692 693 694 695 696 697 698 699 700 701 702 703 704 705 706 707 708 709 710 711 712 713 714 715 716 717 718 719 720 721 722 723 724 725 726 727 728 729 730 731 732 733 734 735 736 737 738 739 740 741 742 743 744 745 746 747 748 749 750 751 752 753 754 755 756 757 758 759 760 761 762 763 764 765 766 767 768 769 770 771 772 773 774 775 776 777 778 779 780 781 782 783 784 785 786 787 788 789 790 791 792 793 794 795 796 797 798 799 800 801 802 803 804 805 806 807 808 809 810 811 812 813 814 815 816 817 818 819 820 821 822 823 824 825 826 827 828 829 830 831 832 833 834 835 836 837 838 839 840 841 842 843 844 845 846 847 848 849 850 851 852 853 854 855 856 857 858 859 860 861 862 863 864 865 866 867 868 869 870 871 872 873 874 875 876 877 878 879 880 881 882 883 884 885 886 887 888 889 890 891 892 893 894 895 896 897 898 899 900 901 902 903 904 905 906 907 908 909 910 911 912 913 914 915 916 917 918 919 920 921 922 923 924 925 926 927 928 929 930 931 932 933 934 935 936 937 938 939 940 941 942 943 944 945 946 947 948 949 950 951 952 953 954 955 956 957 958 959 960 961 962 963 964 965 966 967 968 969 970 971 972 973 974 975 976 977 978 979 980 981 982 983 984 985 986 987 988 989 990 991 992 993 994 995 996 997 998 999 1000 1001 1002 1003 1004 1005 1006 1007 1008 1009 1010 1011 1012 1013 1014 1015 1016 1017 1018 1019 1020 1021 1022 1023 1024 1025 1026 1027 1028 1029 1030 1031 1032 1033 1034 1035 1036 1037 1038 1039 1040 1041 1042 1043 1044

$$S_j = \{S_j^1, S_j^2, \dots, S_j^m\} \quad (j=1, 2, \dots, n)$$

Journal of Management Education

... ..

11

- ۲۷۰- منطق التلویحات
- ۲۷۱- حقوق جنائی
- ۲۷۲- سمیولوژی اعصاب
- ۲۷۳- کالبد شناسی توصیفی (۹)
(دستگاه تولید صوت و تنفس)
- ۲۷۴- اصول آمار و کلیات آمار اقتصادی
- ۲۷۵- گزارش کنفرانس انمی ژنو
- ۲۷۶- امکان آلوده کردن آبهای مشروب
- ۲۷۷- مدخل منطق صورت
- ۲۷۸- ویروسها
- ۲۷۹- تالکیتها (آلکها)
- ۲۸۰- گیاه شناسی سیستماتیک
- ۲۸۱- تیر و شناسی (جلد دوم)
- ۲۸۲- احوال و آثار خواجه نصیر الدین طوسی
- ۲۸۳- احادیث مثنوی
- ۲۸۴- قواعد النحو
- ۲۸۵- آزمایشهای فیزیک
- ۲۸۶- پند نامه اهوازی یا آئین پزشکی
- ۲۸۷- بیماریهای خون (جلد سوم)
- ۲۸۸- جنبین شناسی (دویان شناسی) جلد اول
- ۲۸۹- مکانیک فیزیک (اداره گیری مکانیک نقطه
هادی و فرضیه سسی) (چاپ دوم)
- ۲۹۰- بیماریهای جراحی قسمه سیفه (ریه، وی، قفسه سینه)
- ۲۹۱- اکوستیک (صوت) چاپ دوم
- ۲۹۲- چهار مقاله
- ۲۹۳- دیوش بکرم (پادشاه پارسها)
- ۲۹۴- کالبد شناسی تشریح عملی سر و گردن و اعصاب مرکزی
- ۲۹۵- درس اللغة و الادب (۱) چاپ دوم
- » دکتر بیاض
- » » عبدالحمید علی آبادی
- » » چهره‌داری
- تألیف دکتر امیر اعلم - دکتر حکیم - دکتر کیهانی
دکتر نجم آبادی - دکتر نیک نفس
- نگارش دکتر معین صبا
- » » جناب دکتر نازرگان
- نگارش دکتر حسین سهراب - دکتر میمندی، نواد
- نگارش دکتر غلامحسین مصاحب
- » » فرح الله شفا
- » » عزت الله حمیری
- » » محمد درویش
- » » پارسا
- » » مدرس رضوی
- » » آقای فروز امر
- » » قاسم تویر کانی
- » » دکتر محمد باقر محمدودیان
- » » محمود نجم آبادی
- » » یحیی پویا
- » » احمد شمانی
- » » کمال الدین خاب
- » » محمد سی فوامیان
- » » ضیاء الدین اسماعیل بیگی
- » » بتجهیح محمد معین
- » » نگارش منشی زاد
- » » دکتر کیهانی
- » » محمد معین

۷۲۹۷

۱۱۲

**MUSLIM UNIVERSITY LIBRARY
ALIGARH.**

This book is due on the date last stamped. An over-due charge of one anna will be charged for each day the book is kept over time.

ع
۱۱۰
ن ۹۰
۱۱۱

مستحقه خواهر بزرگوار در باره عیال پیاده و پیچیده
 سمن

Date	No.	Date	No.